

United States Holocaust Memorial Museum.

Rozhovor s Larisou Šimekovou

RG-50.675.0045

Dobrý den.

Dobrý den.

Můžete se mi prosím představit, jak se jmenujete?

Šimeková Larisa. Stačí?

A jaké je vaše rodné příjmení?

Rodné Grünwaldová.

Kdy jste se narodila?

Kdy... čtrnáctého dvanáctý tisíc devět set dvacet v Bardaule.

To je kde?

To je na Sibiři.

Jsme zde u vás, abychom zaznamenali vaše vzpomínky, které se dotýkají převážně toho válečného období, ovšem zajímalo by nás i to, co předcházelo těm válčným událostem, které se dotkly vás a vaší rodiny. Zajímalo by nás vlastně i život v tom období před válkou, řekněme druhé poloviny třicátých let. Mohu se vás tedy zeptat na řadu otázek, které se dotýkají tohoto období?

Jistě. Jistě.

Mám s sebou i poznámky, které dělal z rozhovoru s vámi před několika lety Jiří Doležal z Olomouce, tak se k nim možná budu vracet v průběhu toho rozhovoru.

Ano.

Můžete mi říct... přiblížit vaše rodiče, maminku a tatínka? Jak se jmenovali?

Tak tatínek Oskar Grünwald, ano... a maminka Agnia, ona byla Ruska. Přišli... tatínek byl na Sibiři v Krasnojarsku v zajetí, no... jako rakousko-uherský důstojník, tak se seznámili s maminkou, načež se pak sem v jednadvacátém roku vrátili... přišli zpět... ano. A přímo do Prostějova, protože tady byla ještě rodina. Dědeček už tady nebyl, ale byl tady strýc z dědečkovy strany, ano... jeho bratři. No takže jsme se vrátili... tatínek vlastně domů, že.

Říkala jste, že maminka byla Ruska a tatínek byl jakého původu?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

On se narodil v Budapešti, a byli potom... žili v Prostějově rodiče jeho, ano... a ta celá jeho rodina. Dědeček už tady nebyl, ten mezitím i s bratry odjel do Ameriky, a zůstali tu jeho bratři, ano, takže... Tatínek i strýc jeho tam byli, strýc Béra, ano... takže oba se vrátili sem do Prostějova.

Takže oni všichni tři bratři byli v ruském zajetí, pokud to správně chápu.

Ano. Ano, ano.

A oni byli jaké národnosti?

Maďarské tenkrát, ano. Za vojny byli maďarské národnosti.

Co vlastně dělal váš tatínek?

No měl továrnu, no... aj strýc, se strýcem společně, měli továrnu na pánské a chlapecké obleky.

Jak se jmenovala ta továrna?

Albert B Grünwald, ano. Druhá továrna, to byla, to byla tady vedle budova, tak to byl Feher a Grnūwald, no.

Kam jste chodila do školy?

Tady v Prostějově, na Rejskové do obecné. No potom jsem chodila do reálného gymnázia čtyři roky, a pak dva roky do obchodní akademie.

A to všechno zde v Prostějově?

Tady, v Prostějově, ano. No a přišel třicátý devátý rok a nemohla jsem dále, že. Nemohla jsem.

Proč jste nemohla studovat?

No nemohla jsem dokončit školu, že... vyhodili nás ze školy. Jako židovské děti, že. Byli jsme postiženi.

Takže vaše rodina, maminka i tatínek byli židé?

Maminka nebyla, jenom tatínek byl, ale byli jsme židovského náboženství... A spadali jsme pod norimberské zákony. No.

Ještě by mě zajímalo před válkou, vlastně v době dospívání nebo vůbec, když jste vyrůstala v rodině... Vy jste vnímala sama sebe jako židovku, byli jste nábožensky založená rodina?

Ano, ano. Ano, nábožensky ani ne tak, ale tak původem jsem se vnímala jako židovku, ano. A tak prostě jsme žili, chodili jsme do toho templu, ovšem jen na velké svátky, že ano. A měla jsem nejlepší přítelkyni, že ano, ta byla také židovka, tak jsme spolu vždycky byly pohromadě.

Jak se jmenovala?

Marta Gottlobová, a ta chuděrka zemřela, když jí bylo třináct let. Byl ušetřena té hrůzy. No.

Proč zemřela, na co zemřela?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Operovali jí na slepé střevo.

Vy jste měla nějaké sourozence?

Prosím?

Vy jste měla nějaké sourozence?

Helga, sestra, o osm let byla mladší, byla mladší, takže ta potom musela do Terezína, nemusela do transportu. Až v čtyřiačtyřicátém jí povolali, no ale vyreklamovali jí, takže nemusela, vrátila se.

Jestli ještě chvíličku můžeme zůstat v tom předválečném období, říkáte, že jste chodila v Prostějově do obecné školy, na gymnázium a do té obchodní akademie...

Ano.

Měla jste nějaké židovské spolužáky?

Měla jsem, ze začátku tu Martičku, ano, jsme spolu chodily do obecné a do reálného gymnázia... no a potom v obchodní akademii to byla Luisa Hirschová, na se potom vdala také no a žila v Olomouci a tam zemřela.

Na té obecné škole ještě před válkou, setkala jste se někdy s nějakým výsměchem třeba, kvůli vašemu židovskému původu?

Jo, jo, to na nás pokřikovali... obyčejně, ale nám to nevadilo.

Kdo na vás pokřikoval?

Děti, děti některé, případně na ulici nebo tak nějak, když jsme se někomu nelíbili, tak na nás pokřikoval. A to nám nevadilo.

Co na vás pokřikovali?

No „Židovky, židovky!“ nebo „Žid patří do Palestiny.“

A to na vás křičeli Češi nebo Němci?

Ne, český děti, že. No ale jak kdo... to bylo několik dětí, ale stalo se nám to. Nebylo to stále, ale stalo se nám to. Ale spíš jsme jim byli nesympatický nebo jsme se nesnášeli... když jsme se nesnášeli, tak pak potom na nás křičeli. To byl ojediněle, ojediněle případ. Nějaké děcko, nějaká spolužačka.

Setkala jste se třeba s nějakými antisemitskými nápisy?

Jo, tak to bylo, to bylo „Žid patří do Palestiny,“ a tak, to bylo vylepené mezi plakáty, že. No tak na těch...

A v jakém roce to bylo vylepeno?

No česky, česky, nebylo to...

Vzpomenete si, v kterém...?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Nebylo to často, ale bylo to. Bylo to vidět... tam, kde byly ty plakáty na kino a tak... do kina, ano, tak tam se objevil nějaký ten nápis, ano. No...

Jaké byly jinak vztahy mezi židovským a nežidovským obyvatelstvem v Prostějově? Třeba vaši rodiče – stýkali se spíš s Čechy, židy nebo Němci?

Ano, ano...

Nebo jak to...

To bylo smíšené... teda u maminky, u rodičů to bylo smíšené, ale byly dobré vztahy. Nebyly žádné... nebyly nějaké projevy nesympatie nebo tak... ne... No a učitelkyně jsem měla taky ty, české a tak... takže nebyly problémy po této stránce žádné, ano.

Víme, že koncem třicátých let vzrůstaly obavy tedy nejen židů, ale i židů v Československu, vůbec v Evropě, z dalšího vývoje v Německu. I v Československu samozřejmě...

Ano.

Vnímali jste tento strach z Hitlera, nacismu a tak dále?

To ani, z Hitlera jsme vnímali, jakmile začaly ty projevy v sedmatřicátém roce a tak, tak to už tady byly určité... to no a... obavy tady byly velké, ano...

Nějak se stupňovaly ty protizidovské nápisy a vystoupení a podobně, je to něco, co jste zaznamenala?

Tak pokud sem nepřišli Němci, tak to člověk takto necítil, ano... Ale jedno bylo jisté, že se zalívalo židům, že mluví německy. A právě tím se to stupňovalo, když začalo tohle... když v Německu přišel k moci Hitler, tak to se zaslívalo.

Vzpomenete si na nějaký konkrétní případ, kdy by někdo vám nebo vaší rodině vyčetl, že mluvíte německy?

Ne, to ne. To vůbec ne.

Víme, že...

To se všeobecně zaslívalo. Ano.

Víme, že s nástupem nacismu v Německu stále častěji utíkali němečtí židé a antifašisté z Německa. Přicházeli i do Prostějova?

Přicházeli a sice z pohraničí, z těch bývalých Sudet... s těmi jsme se... s několika rodinami jsme se setkávali, ale že bysme se setkávali s nějakými... takto tak ne...

Vzpomenete si na jména některých z nich?

Nevzpomenu, právě jsme se u těch Kornfeldovech s nimi setkávali, oni měli větší byt, takže tam u nich bydlel jeden manželský pár... ale nepovím, vám, jak se jmenovali, my jsme tam chodívali k nim, na návštěvy... jsme se stýkali, přátelili jsme se, takže...

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Kdo to byli, Kornfeldovi?

Kornfeldovi? To byla přítelkyně, za svobodna se jmenovala Blumová, vdala se, tak jsme k ní chodívali. Měla tady na náměstí dům po rodičích, byla to velmi příjemná žena, potom v Terezíně si mě vybrala jako spolubývajícím do sklepu. To jsme spolu potom bydleli ve sklepě... no to jsme se cítili jedinečně, to jsme byli jenom dvě, že. No... tak po této stránce to bylo... že tam byly štěnice, blechy a potkani, to nám tak nevadilo, na to jsme si zvykli. To bylo po celým Terezíně.

Říkáte, že utíkali židé z pohraničí do vnitrozemí, plánovali místní židé odchod z toho zbytku republiky?

Ano, ano. Ano, ano... ovšem to už bylo pozdě.

Znali jste někoho, kdy by odjel? Před válkou?

Jo, hodně lidí. Jednak hodně... to byli Sborowitzowi... potom lékař doktor Plaček... Kleinerovi, advokáti... kdo... bylo dost rodin, které stačily odjet. A do Izraele většinou. Ano... no... Naši chtěli do Ameriky, tam byl dědeček a bratři, a toto... ale už bylo pozdě, už jsme nesměli. Afidavit nepřišel načas, takže... Začalo to pozdě.

Z těch poznámek, které mám s sebou, je zřejmé, že váš dědeček vám nabízel ještě před válkou, že byste mohli...

Ano, ano.

Kdy vám nabízel odchod?

Ano, ano, tady byl v osmatřicátém roce, no, a byl tady rok. A když se vracel, tak jsme s ním jeli ještě do Londýna, protože jeli jsme ke strýčkovi na návštěvu, s Ritou, ano... No a dědeček nás chtěl mermomocí brát s sebou a my jsme nechtěly bez rodičů. Tak jsme si neuvědomovaly.... a nikdo si neuvědomoval, protože to... to dopadne, jak to dopadlo. No, nechtěly jsme bez rodičů, a dědeček stále, ještě v Londýně, nás nechtěl tam nechávat, no. Sestřenice na to doplatila životem.

Můžete popsat proměnu života v Prostějově poté, co došlo k okupaci zbytku Československa?

No, to bylo těžké, to bylo těžké. Žít bez toho, aniž by vás nějaký zákon chránil, tak to bylo to... A přicházelo jedno po druhém – zaprvé, nemohla jsem do školy, továrnu zabrali, přišli tam treuhanděři... no... Zabrali... pobrali kola, pobrali rádia, pobrali všechno, co se dalo. Zlato se muselo odevzdávat všechno, ano. Žilo se ve strachu, v úzkosti, ano. Každý na ulici vás mohl urazit, napadnout, toto, nic se nedělo. Nemohli jste se... zkrátka a dobře, byli jste nic. Jedna nula, ano...

A to se stalo najednou nebo to bylo postupně?

To bylo, to bylo postupně, ale velmi brzy. Němci přišli v třicátým devátým v březnu, a na druhý, na třetí den už se začaly uplatňovat norimberské zákony. Vyhazovali lékaře, nesměli provozovat praxi, advokáti, a tak dále. Velmi rychle se toto dostavovalo, samozřejmě nemohl do továrny tatínek, že... A přišlo to jedno po druhém... Potom nám alespoň koupit ty kola, abychom mohli... nesměli jsme... Pak přišel zákaz do kin, do rest... do věřených místností, nesměli jsme na náměstí, nesměli jsme do

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

určitých ulic, museli jsme všechno obcházet po uličkách... No nebyli jsme normální občané, že. To bylo jak ti psi. Židům vstup zakázán byl všude.

To bylo na nějakým....

A ty hvězdy... označili nás hvězdami, no a... bylo to těžké a bylo to... každý se nám vyhnul. Lidé se s námi báli promluvit, na ulici to neexistovalo... a přátelé, které jsme měli, přestali chodit, ano... Po osmé hodině jsme nesměli na ulici, že, všechno muselo být doma, bez rádia, bez ničeho... žádný... Těžce se žilo, od třicátého devátého to už byl... to už nebyl život, to už bylo toto, ale proti tomu, co čekalo dál, ano... A jak se začalo mluvit o transportech... přicházely zprávy, nedobré zprávy pochopitelně, tak... to nebyl život.

Jako první jste zmínila, že byli vyloučeni ze zaměstnání lékaři, advokáti.

Ano.

Znala jste třeba nějakého lékaře, kterého postihla tato...

Byly tady sebevraždy, ano. Někdo to nesnesl...

Kolik lidí se...?

Někdo to nesnesl, že, to všechno.

Vy jste znala někoho, kdo by se zabil?

Ano, ano. Tady dole, Feher, mladý člověk, to ano. Tak ten byl mezi prvními, kdo odešel dobrovolně.

Jak se jmenoval?

Feher. Ano. To byla firma Feher a Grunwald, tak ten mladý člověk, vždycky jsem ho viděla v okně... tak... ještě ho stále vidím, dole...

On bydlel u vás v domě?

Ano, ano, dole bydleli a naši bydleli tady nahoře.

A mělo to nějaký konkrétní důvod, že se zabil?

No, tak ty... ty... ta doba že... tak bál, už se vědělo, že se půjde do transportu, tak to... nesnesl to... Zakrátko potom skončil sebevraždou.

Říkáte, že byl první, kdo si sám vzal život, byli tedy i další?

No to jsem znala, ale byli i další, ano, potom mnozí... mnohých... prostě... arestovali, ano, mnohých vzali předčasně, na výslechy a toto, do Olomouce. A někteří se vrátili, někteří ne. Ano. To bylo...

Říkala jste, že vás vyloučili z té obchodní akademie, když jste byla vyloučena ze studií?

No v třicátém devátém v březnu přišli a do prázdnin jsem ještě chodila do školy a po prázdninách už jsem nemohla nastoupit.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Jak jste se to dozvěděla, že nesmíte do školy?

No tak to... to byl zákaz, to jsme věděli. Tady jak přišli to... například Luisa, ta nedokončila ani do prázdnin, vystoupila hned, nečekala, až bude zákaz, ano... To už... přišli... v březnu přišli, tak v dubnu potom už nepřišla do školy.

Zmínila jste celou řadu nařízení, která se dotkla židů v Prostějově, zákazy chodit na určitá místa v určité době...

To bylo všeobecné, to byly... ty zákony... To bylo všeobecné, nesměli jsme z města, opustit město, ano.

Co se stalo, když člověk takového nařízení porušil?

Já nevím, co by se stalo. To já nevím. Nedělali žádné okolky, to si nikdo netroufal porušit, nikdo nechtěl být zavřený, že...

Říkala jste, že...

Potom chodili muži zametat město, ano.

Můžete mi to vysvětlit?

No posílali je, aby zametali město, ano. Silnice, ulice, a tak dále. Takže skupiny mužů, ano, chodily po městě, zametali... dostali náčiní k tomu potřebné, no a zametali a čistili město. Potom poslali muže i ženy sadit stromky do Drahan, to bylo asi na čtyři nebo na pět neděl, tam byli. To bylo těsně před transportem. Je potom pustili... tatínek taky sadil stromky, zametal ulice ve městě, takže...

Takže židovští muži v určitý moment museli pracovat tímto způsobem?

Jakmile je povolali, no... dostali povolání, tak museli nastoupit a zametat.

Vy jste někdy viděla tyto skupiny?

Tak tatínek zametal, jasně. Všeci viděli ty skupiny, ano... když se zametaly ulice, náměstí a tak dále. Na náměstí je ani nepustili, ulice zametali.

Dohlížel někdo nad touto skupinou, když uklízela?

Určitě, určitě byl nějaký vedoucí nebo...

Nebo měli třeba nějaký ozbrojený doprovod nebo vzpomenete si, jak to bylo?

Ne, tak to vám nepovím, to vám neřeknu, jenom vím, že to byla povinnost každého nastoupit a zametat. Potom dostali taky oznámení sadit stromky, tak tam byli pět neděl, v mizerných podmínkách...

Kolik lidí takto muselo odjet do těch Drahan sázet stromky?

No hodně, hodně... To byly některé aj ženy, většinou to byli muži, nasadili je někde, takže museli pracovat. Já jsem pomáhala manželovi v ordinaci rychle, takže jsem byla hlášená, takže mě nemohli nikde zařadit, že jsem měla svoje.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

Kdy vy jste vlastně měla svatbu?

V čtyřicátém prvním, v listopadě.

A kdo byl váš muž, koho jste si vzala?

Lékař, ano. A byl přípuštěný lékař, on mohl provozovat praxi, ale jenom v Prostějově a židovské pacienty.

Takže on byl žid?

Ano, ano, ano.

A jak se jmenoval?

Doktor Schick.

A jméno?

Rudolf, Rudolf Schick. Tak ten dostal povolení a byl určený jako lékař, takže ten mohl provozovat praxi, ale výhradně židovské pacienty. Židovský lékař... měl taky vizitku...

A vy jste měli židovskou svatbu, nebo jaká byla vaše svatba?

No normální, kdeže... to už toto... na úřadě, na okresním.

To vás ve čtyřicátém prvním nechali seždat?

Prosím?

To vás ve čtyřicátém prvním vás nechali seždat?

Ale ano, to jsme se mohli... ano, to se mohlo ženit a vdávat, ale na úřadě, na okresním. To už nebyla synagoga, ta už byla zavřená, tam už bylo skladiště.

Co bylo skladováno v synagoze?

Co? Cože?

Co se stalo s tou synagogou, co v ní bylo skladováno?

No Němci tam udělali skladiště, nevím co, ale bylo to skladiště... ano... A hned synagogu zavřeli, jakmile přišli. Tady jí nezapálili, jako v Olomouci.

Jak to bylo vlastně s vaší rodinou, s maminkou, s tatínkem, s dcerou poté, co přišli Němci? Jak se proměnil jejich život?

To byla taky určitá tragédie. Protože tatínek viděl, co se děje a jak se děje, a měli jsme takového dobrého člověka, co nosil otcí denně poplašné zprávy, co bude a jak bude... že budeme bydlet někde tam v té... že nás vystěhují, že prostě bez ničeho... v takové čtvrti, U svaté Anny... prostě baráky špinavý, bydlela tam taková... byla tam taková spodina a toto... Prostě s tím přišel, že ženy budou Sáry, se takto jmenovat, prostě poplašné zprávy.... Tatínek se s maminkou, aby jí uchránil... nás děti...

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

se nechal rozvést naoko. A to byla velká chyba. A to ten dotyčný chodil dennodenně s takovými zprávami. No a tatínek zpanikařil a naoko se nechali rozvést. A to byla potom příčina jeho smrti. A to já tomu člověku nikdy nezapomenu.

A kdo to byl ten člověk?

To byl nějaký pan Kvapil, rodinný přítel, který denně chodil a toto... něco... něco tam také arizoval, a tak dále...

Takže myslíte, že on to dělal se špatným úmyslem?

Neověřené zprávy, panikařil... nevím, jestli to bylo úmyslné nebo neúmyslné, ale otce zpanikařil... neo... tak je to prostě... zprávy. Že nás vystěhují do těch baráků tam, a tak dále... no... A potom bylo víc takových případů, že se nechali pro forma rozvést ve smíšeném manželství... No a někdo to přežil a mnozí se nevrátili.

A ti, co se nenechali rozvést?

Tak ti nemuseli do transportu hned, ti šli... byli povoláni až ve čtyřiačtyřicátém roce do Prahy na Hagibor a z Hagiboru potom přicházely transporty smíšených manželství do Terezína. No...

A váš tatínek zůstal bydlet u vás?

Ne, musel se odstěhovat, jakmile přišlo to rozvodový řízení... bylo a to, tak se odstěhoval, ano... toho vidím dodneška, takový voziček si táhl s kufry z domu, to... strašný...

Kam se přestěhoval?

Ke známým, k Altarovým, a my jsme potom... když jsme se s manželem vzali, tak jsme se stěhovali též k nim, také jsme museli z domu. A bydleli jsme potom s tatínkem a s Altarovými v jednom starém domě...

Vy jste museli opustit...?

Museli jsme opustit toto, že nemohli jsme přeci žít v árijským domě. V bytě... pohromadě s maminkou a se sestrou.

Jak že se ještě jednou jmenovali ti lidi, u kterých jste bydleli?

Alterovi. No a potom, potom i oni se museli přestěhovat do takového starého domu, ještě s jednou rodinou, byly jsme tam tři rodiny v jednom bytě.

Jak velký to byl byt?

Já vám ani nepovím, my jsme měli jeden pokoj, tatínek měl jeden pokoj, Alterovi měli... a tam byl ještě jeden... kuchyň jsme měli společnou, byla to taková světlíková kuchyně, byl to starý dům. V uličkách... no... No a potom, manžel měl ordinaci, tak tam byl pokoj při ordinaci, tak jsme se přestěhovali do té ordinace, tam do toho bytu. To byl taky jeden pokoj plus kuchyňka a ordinace s čekárnou. To... to byla takový... po doktoru Grossmanovi, ano... Ten odešel zavčas a zůstala tu jeho maminka, a ta paní Grossmanová přenechala ten byl manželovi i s ordinací. Ano... takže napřed

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

tam měl manžel ordinaci jenom, s čekárnou, a potom ona odešla a nechala nám ten pokoj, tak tam jsme byli už pár měsíců jenom.

Říkáte, že židé museli opustit ty lepší byty a domy...

Jo, jistě, to vystěhovali všechny do uliček.

A byla nějaké místa, kam by sestěhovávali v Prostějově všechny židy, na nějaké jedno místo, kam... třeba do jedné ulice, domu nebo...?

No... nebyly přímo vyhrazený, ale většinou do těch uliček, pokud se tam... pokud tam bylo místo, pokud někdo mohl. A někteří bydleli zase mimo centrum, v nějakém nouzovém bytě.

A do jakých uliček, co tím myslíte, uliček?

To byly tady původní židovské uličky, to bylo ohraničené, ano... to bylo historické centrum, které vlastně za socialismu zbourali, bohužel... a to byl kus historie, to byl základ Prostějova, ano... Z roku čtrnáct set, ano...

A tam tedy byli povětšinou sestěhováni...

Ano, potom v letech patnáct set, když potom povolil město... se židé nastěhovali do města, tak to byla potom... v části byla jejich čtvrť. Ano... toho města. Protože se tomu říkalo židovské uličky. A ještě se říká.

A tam tedy za války byla soustředěna část prostějovských židů nebo většina nebo jak to bylo?

No... nebylo to... nebyla to ani většina, nebyla většina... ale někteří tam... například strýček se tam musel nastěhovat s tetou, tak ti tam žili.

Kromě toho pána, který k vám nosil ty poplašné zprávy, setkávala jste se s nějakou nevraživostí nebo nepřátelstvím ze strany civilního obyvatelstva?

Ne, to jsem se nesetkávala. Nikdo se s vámi nezastavil, to je fakt, protože se báli, aby neměli nepříjemnosti, aby nebyli... no fakt je, že moje přítelkyně a toto velice dobré, přestaly k nám chodit, ano. A na toho dotyčného, ano, no a jinak jsme se nesetkali s podobnými týmta, vůbec ne.

Měli jste třeba nějaké domovní prohlídky ze strany...?

To byly až po heydrichiádě, ale to byly všeobecné, ano. To se... přišli v noci Němci a prohlíželi byty všechno...

Říkala jste, že někteří židé byli pozatýkáni, vězněni, někteří se vrátili zpět... Kvůli čemu byli zatýkáni?

Ano... To vám nepovím, nevím. Jestli na udání nebo to. Ale byli mezi nimi i křesťané, kteří byli takto, ano. Ale poměrně málo. No byli udavači, bylo hodně udavačů, ale německého původu.

A vy jste třeba...

Oni byli tady Němci také, kteří vítali nacisty, když přišli. V třicátým devátým.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

To jste viděla?

Já jsem to neviděla, já jsem se... já jsem nemohla do města, že. Nám byly vyhrazeny jenom ty boční ulice. A toto... Ale jak nám to říkali, kdo je vítal a tak dále... ti Němci, co tady byli, tak jich velice vítali. S chlebem a solí, no...

Co mohl taková udavač udat za...

Všechno, mohl si vymyslet, že jste poslouchal rádio, které jste neměl, že jste měl špatně zatemněný, ano. Že jste... cokoliv, cokoliv...

Vy jste se setkali...

Že jste něco řekl a tak dál...

Vaše rodina byla třeba postižena nějakým takovýmto udavačem?

Ne, ne.

Říkala jste, že váš otec přišel o továrnu.

Ano.

Co se s ní stalo?

Ta měla toho treuhandera, toho správce, ano, německého... A potom, ještě před transportem to... potom tam byl jako treuhander nějaký Hošek, a potom ještě před transportem, ten tu továrnu údajně koupil nějak... v červnu... když jsme odcházeli do transportu. Tak to bylo v papírech, když jsme se vrátili po pětačtyřicátém a strýček žádal, aby se to vrátilo... o navrácení té továrny. Ano... tak tam to bylo, tam to bylo písemně, že to koupil, ale nic nekoupil, prostě mu to dali, to se židovský majetek nekupoval Němci.

A váš tatínek tam nějaký čas ještě působil nebo musel hned odejít?

Ne, ne, hned musel odejít. Hned opustit, prostě už je nepustili do továrny.

A jak jste se živil jako rodina?

Dostali na vázané konto... to byly aj v bance úspory nebo peníze nebo co, ano, co měli lidé, ano... tak to přešlo na vázané konto a z toho nechali měsíčně určitou sumu, aby z toho si mohl vybrat a z toho žít. No...

Takže tatínek měl naštěstí nějaké úspory, ze kterých mohl tedy omezeně...

Ano, ano. Ano, to bylo vázané konto a z toho se mohlo žít. Se muselo žít...

Říkala jste, že v určitý moment začaly transporty nebo že byly obavy z těch transportů, vzpomenete si, kdy jste se poprvé dozvěděli o tom, že židé budou muset odejít z Prostějova?

Přímo si... přímo ten moment si nevzpomenu, ale věděli jsme o tom zkrátka a dobře, protože v okolí už chodily transporty, z Prahy odcházely a tak, že... To bylo koncem jedenačtyřicátého roku nebo tak

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

podobně, možná, že už ve čtyřicátém roku šly z Prahy transporty. Ano... Takže jsme věděli o tom, no ale... dotklo se to hlavně v tom... už v jedenačtyřicátém roce jsme věděli, že půjdeme do transportu.

Co jste... jaké jste měli očekávání od toho transportu nebo informace? Co jste si představovali, že se může nebo nemůže stát?

Manžel dostal určitou informaci, ale zamlčel mi to. Ale přišla z Polska, ano... Od jeho asistenta, ano, který se tam dostal, a byla strašná, ale to mi zamlčel. Nemluvil o tom vůbec, ani tatínkovi ani nic... neříkal.

A kdy jste se to dozvěděla, že...?

Až v Terezíně, když jsem viděla ty transporty polský, co šly, ve dvačky...

Tak on vám to řekl, nebo...?

Že, že... že Fricek je v Polsku, to mi řekl.

Ještě jednou prosím vás.

Prosím? Fricek, on to byl Fritz, Fricek, ano... že je v Polsku, ano... A byl to chlapec, medik, od Jevička. A ještě když manžel provozoval normální praxi, tak mu dělal prostě praktikanta, ano, pomáhal mu.

A jakou informaci mu předal? Co mu sdělil?

To nevím, to neřekl, to když se v tom Polsku... co mu mohl říct. Byla špatná... informace. Ano. On manžel něco věděl, ale nikdy mi to neřekl. Fakt je, že jste se báli transportu strašně, každého jednoho, to chodily transporty jeden za druhým, přicházely a odcházely. Tisíce lidí, starých lidí...

Myslíte v Terezíně?

V Terezíně.

Mě by ještě zajímala ta situace v Prostějově, v Prostějově byli židé nuceni odejít najednou nebo bylo víc těch transportů?

Víc bylo transportů, tady bylo asi tisíc sedm set židovských obyvatel, ano. No takže to bylo víc transportů, to nás posílali do Olomouce, a z Olomouce potom dál do Terezína.

Vzpomenete si, kdo byl vybrán do toho prvního transportu?

Já nevím, před námi nebyl, my jsme byli myslím jeden z prvních transportů. Tady z Prostějova... to bylo dvacátého šestého června čtyřicet dva.

Jak jste se dozvěděli, že...?

No to jsme dostali, ta obec dostala direktivy, a obec židovská vybírala... to veškeré ty nařízení a tak, to šlo přes židovskou obec... a tak to byly ty to, zrovna tak... skupiny na to zametání města, ty pracovní skupiny, to šlo všechno přes židovskou obec, že. No... A transporty zrovna tak vybírali, určovali, asi podle abecedy nebo to nevím, nevím...

Jak jste se připravili k transportu, co jste si zabalila?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

To byly přípravy... já jsem se... já jsem ještě byla mladá, a měla jsem jednak manžela, měla jsem rodiče, a de facto to všechno dělal tatínek, se staral, a maminka, že. To se barvily prostěradla, a tak dále, na modro, aby se tam mohlo... prostě aby nebyly bílé, aby ta špína nebyla tak vidět, aby to nebylo choulostivé. Potají, na peřiny, na polštáře, všechno se to barvilo, ano. Teď se všechno vážilo, jednak potraviny, jednak šatstvo, co jsme mohli, vzali jsme na sebe, aby to nešlo do váhy, takže jsme byli navlečení do toho transportu jak... no... Všechno se odvažovalo, vyvažovalo, ano, cigarety například... lístky na tabák se nedostaly, ano... židi dostali zmenšenou porci na jídlo, co se týče karet potravinových, ano... to bylo... To jsme měli vytyčený zvlášť obchody, ano, pro židy, ano byl určený čas, kdy se může nakoupit, ano... no... Strašně těžký, to si člověk ani neuvědomoval. Když je člověk mladý, tak to všechno snadněji snáší, jak už člověk pokročilých těchto... no...

Říkáte, že jste si vážili potraviny a věci, co jste si balili? Vy jste měli nějaký omezený počet... nebo omezenou hmotnost věcí, které jste si s sebou mohli vzít?

No ano, to se muselo vážít všechno, to se muselo vzít do veškerýho toho padesát kilo. Jednak to člověk neutáhl, ano, a jednak to muselo být celkové vybavení, jak šatstva, tak prádla. Ano... teda ty na spaní a tak dále... Taky nějakých potravin... to se balily cukry... kostky cukru do takových balíčků po deseti, kekse, zásmažky se dělali, no co se dalo, to se dalo, no... do kelímku. Chleba nějaký a to... strouhanka, nějaká mouka, a tak...

Schovali jste si někam třeba nějaké cennosti tady v Prostějově? Víme, že na jiných místech třeba židé, předtím než šli do transportu, tak si u známých, příbuzných...

Ne, ne.

... schovali některé...

Maminka tady zůstala, ale neschovalo se nic, protože každý se bál, něco schovávat. Zrovna tak s jídlem, zásoby, protože chodily aj prohlídky po domácnostech, ano, kvůli potravinám. Takže nikdo nesměl mít zásoby potravin, to bylo všeobecné, ano, takže každý se bál těch prohlídek a toho... a maminka vůbec jaksi ty cennosti se bála, aby náhodou...

Vy jste říkala, že jste šla tím prvním nebo jedním z prvních transportů z Prostějova.

Ano.

Jak to bylo s těmi vašimi příbuznými, s tatínkem a sestrou?

Tak sestra tady zůstala jako ze smíšeného manželství, a bylo jí necelých třináct let, tak ta zůstala u maminky. A tatínek, ten byl... to jsme šli společně do transportu. Ano.

V kterou denní dobu to bylo?

To bylo skoro ráno.

Ještě za tmy?

Skoro... ne... to bylo za světla, ale bylo v skorých ranních hodinách.

Kam jste se měli dostavit?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Na nádraží, na nádraží, potom do vlaku a jeli jsme do toho Olomouce.

To byl běžný osobní vlak?

To byl běžný, ano, to byl běžný osobní vlak, a tam jsme vystoupili a tam jsme byli na shromaždišti, na nějaké louce...

Ještě u toho Prostějova se chci zeptat, jak jste se dostali na nádraží?

No pěšky, šli jsme na nádraží s těmi našimi zavazadly. No...

A tam jste se museli už nějak zaregistrovat nebo byla tam na tom nádraží nějaká...?

Byli... byla tam. Vojáci tam byli, němečtí, ano, ale o registraci nevím, jenom jsme museli přímo nastupovat do těch vagonů. A bylo tam vojsko.

A byli tam třeba místní, Češi a Němci, kteří by se přišli podívat, jak odjíždí židé?

Byli tam nějakí lidi, někdo tam byl, ale nevím.

Nějak se projevovali...?

Uniformy ty jsem viděla, ano, ale nevím, kdo patřil do transportu a kdo ne. Jestli tam byli diváci nebo ne, to vám nepovím, ale říkám, bylo to brzy ráno, takže jsme po cestě nikoho nepotkávali, takže pochybuju, že by tam z občanů někdo byl, z těch lidí.

Kolik tam mohlo lidí přibližně tím transportem jet?

No to bylo... já jsem měla číslo dvě stě devadesát dva, tak takových pět... vím já, hodně lidí...

Po krátké pauze se vrátíme zpět k vašim vzpomínkám na období Druhé světové války v Prostějově. Mám zde pár doplňujících otázek k tomu, co zde již zaznělo. Říkala jste, že vám byl postupně odebírán majetek, konfiskován majetek. Jako například ty kožichy, lyže a podobné věci...

No všechno.

Jak se to prakticky dělo?

Museli jsme to odevzdávat na židovskou obec, ano, to se muselo odevzdávat, a všechno šlo přes obec, ano, náboženskou.

Vy jste někdy nesla něco z vašeho majetku na obec?

Já jsem to nenesla, o to se tatínek staral, ať to byly boty lyžařské, ať to byly lyže, kola a tak dále. A nebo si pro to přišli, to já vám už nepovím. Ano... ale všechno se muselo odevzdávat. Pro rádia jestli si přišli nebo to... vím, že to ještě zaměnili, co se dalo, to se zaměnilo, ano. To rádio jsme měli osmilampovku, nový poměrně krásný, silný, tak to vyměnil s panem inspektorem, s naším domácím, za dvoulampovku starou. A ještě si vybrali lampy z toho. Ano. I to... a měli naše... ano... boty, pokud se dalo, tak se vyměnily... ano... za horší. Co se dalo, to se takto...

A to jste vy sami těm lidem nabídli, že jim to vyměníte, nebo oni chodili za vámi? Že by rádi vyměnili?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

Ne, sami, sami jsme to nabídli. To s tím rádiem a to, tak to se dohodli naši, ano, s tím naším... s tím panem inspektorem. No...

Říkala jste... nebo víte, co se potom stalo s tím majetkem, který byl takto odevzdán nebo shromážděn na židovské obci?

No to zmizelo, to všechno zmizelo, ano. Co se týče zlata, tak to šlo všechno přes banku, to se odevzdávalo, ano. A kdo tam měl trezor, tak to se zabavilo, ano, to nebyl problém, takže... Všechno... nevím, co se s tím... kožichy a tak dále, to všechno se to... to šlo přes tu obec.

Říkala jste, že před transportem si vzal život váš soused, mladý muž. Jakým způsobem si vzal život?

To já nevím, jestli se otrávil... myslím, že se otrávil.

Jak jste se to dozvěděla tenkrát, tu zprávu?

To se hned dozvědělo, ano, já nevím – jestli se otrávil nebo se oběsil, já nevím přesně. Ano... Já jsem ho tak osobně neznala, jenom tak od vidění, ano...

Váš tatínek se rozešel formálně s maminkou, protože byl přesvědčen, že tak usnadní...

Uchrání sestru a tenkrát ještě mně, to jsem nebyla vdaná, že... Z toho vycházeli... aj maminku od toho všeho, aj nás, tak volil tuto cestu, ano. Volili, no...

Mě to zajímá z toho důvodu, vy jste se... vlastně krátce na to jste si vzala rovněž manžela židovského původu...

To už jsem... to už jsme se znali v tu dobu s manželem, ano, to už jsme se znali od devětatřicátého roku, takže.

Rozmlouval vám někdo, tatínek nebo maminka nebo někdo z blízkých tu svatbu?

Ne, ne, ne. Právě naopak, právě naopak. Manžel byl vzácný člověk, ano.

A uvědomovala jste si, že tímto se ohrožujete?

Určitě, určitě. Určitě, ale to vlastně že jsme byli spolu, to mi ulehčovalo celou tu těžkou dobu, jsme to společně jaksí prožili, ano... To mi dávalo sílu a ulehčilo všecko. Říkám, ten optimismus mladých lidí, ten dělá hodně. Jsme nevěřili, že to všecko končí tímto, že se to zase obrátí, jsme byli přesvědčeni. No.

Čím se vlastně lišilo postavení vaší sestry a vás, vlastně poté, co jste si vzala manžela?

No tak, sestra byla děcko tenkrát, že... Tak to, no nechalo to u ní stopy, protože jsme obě visely na tatínkovi, že, a sestře tatínek chyběl celý život. A tatínek taky říkal... tušil, že půjde, věděl, že půjde transportem, tak mi říkal, „O tebe se nebojím, ty jsi v dobrých rukách, ale o Helušku se bojím,“ no a jí to poznamenalo.

Tak si dáme chvíličku pauzu.

No.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Po krátké pauze se vracíme zpět k vašim vzpomínkám na období Druhé světové války. Ještě bych se chtěl vrátit k jedné věci – tím, že se jste si vzala manžela židovského původu, tak jste do jisté míry negovala tu snahu vašeho tatínka vlastně vám pomoci v té těžké době... A... Nezvažovala jste například, že byste s manželem... že byste se nevezli, ale žili jen tak vedle sebe?

Ne, ne. Absolutně ne. Ne. Absolutně.

Vy jste si...

Ne.

Nebo například ve chvíli, kdy jste se dozvěděla o těch transportech, zvažovala jste někdy, že byste se rozešla s manželem?

Ne, ne. Ne. Absolutně nepřicházelo v úvahu. To jsem se viděla v manželovi.

Ještě jsem se chtěl zeptat, hovořila jste o tom, že vám byl konfiskován majetek. Jakým způsobem jste se dozvěděli, jaký druh majetku kdy a kam má být předán?

Podle Německa, v Německu jsme to všechno viděli, slyšeli... slyšeli a znali, a jak to dopadalo, ano. Tak tatínek stačil ještě nějaký majetek zarizovat, než přišli Němci, takže z toho pak maminka po celou válku žila, že jí dávali z té fabriky, co si... kterou prostě zařídili na základě tatínkových těchto... zkrátka z toho jí potom dávali peníze na živobytí.

Jak to prakticky vypadalo, že se mu podařilo část toho majetku arizovat?

To ještě nebyli Němci, to bylo před devětatřicátým, ano. Před tím březnem, ano. Tak ještě začátkem roku a to tak stačili převést majetek jak ve zboží, tak ve financích na toho arizátora. Ano. A byl to důstojník české... československé armády.

A to byl Čech?

Čech, Čech.

Jak se jmenoval?

Major Diviš. Diviš. A byl to důstojník generálního štábu.

A to bylo na dobré slovo, že pak z těch peněz bude vyplácet...?

Tam my jsme u nich, jsme u nich... se... my jsme se s nimi znali dlouhou dobu, ano, a byli to velice seriózní lidé, ano. Byli jsme ještě v Praze u nich na návštěvě, pak... takže znali jsme se velice dobře. My jsme u rodičů toho majora Divíše manželky bydleli. Jeden čas.

A on tedy za války mamince vyplácel nějaké peníze?

Za války ano, ano. Ano, vypláceli peníze, jinak by neměla z čeho žít, že, s Heluškou.

Vy jste zmínila, že od určité doby jste rovněž musela nosit žlutou hvězdu, Davidovu hvězdu...

Hned na začátku, hned začátkem... jak přišli Němci, tak během velmi krátké doby jsme museli nosit ty hvězdy, ano.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Vaše mladší sestra musela nosit rovněž hvězdu?

Ano, ano, ona také nosila.

Ted' bych se rád opět dostal zpět k tomu transportu z Prostějova do Olomouce nejprve.

Z Prostějova. Ano.

Říkala jste, že to nádraží, kam jste přišli, kam jste se museli dostavit, bylo hlídáno...

Ano, ano.

Vojáky snad...

Ano.

A to byli němečtí nebo čeští?

Němečtí, němečtí. Česká armáda už byla zlikvidovaná, že. Už nebylo. Ano.

Jak se k vám chovali Němci na nádraží?

Nebylo důvodu, aby to... hlídali to jenom.

Byl tam někdo, kdo by organizoval, do kterých vagonů má kdo nastoupit?

To už si nepamatuji, to se nepamatuju. Pravděpodobně určitě, tam byli z obce, takže to organizovali. Pod dozorem těch vojáků.

Potkali jste po cestě na nádraží nějaké lidi se stejným osudem, kteří by rovněž směřovali na nádraží?

Asi že jo. Ale to... to mám vymazané, to nevím. No ale bylo nás... celý transport, takže pravděpodobně jsme museli potkávat.

Říkala jste, že ten vlak směřoval do Olomouce.

Do Olomouce, ano, tam jsme vystoupili a na nějaké louce jsme byli.

Kde jste vystoupili?

V Olomouci, to bylo nějak předměstí Olomouce nebo tak, nebylo to přímo na nádraží. A tam jsme byli na nějaké louce, a tam jsme, myslím, že jsme tam byli nějak přes noc, než nás... než přišel vlak do Terezína.

Ta louka byla nějakým způsobem hlídána vojáky nebo...?

To vám taky nepovím, jenom vím, že se mi tak ztratil jeden svetřík, vestička... ano, to vím, ale jinak nevím... Byli jsme tam, zkrátka a dobře, na té louce rozloženi. Se zavazadly všeci. No...

Měli jste tam co pít například?

Jistě, jistě. Já... to mi vypadlo, to mi všechno vypadlo.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

A to bylo u nějakého nádraží nebo tam byla pouze kolej?

Já vím, že to byla louka a že jsme tam čekali, než nás naloží do dalšího vlaku.

Ten další vlak přijel kdy, to bylo ráno, večer?

Za dne, bylo to za dne. No. A teď vám taky nepovím, jestli jsme na té louce nocovali nebo ne. A jestli přijel... bylo to za dne, protože jsme šli z Bohušovic pěšky do Terezína, a to bylo nějak v dopoledních hodinách. Nebo přes den.

Jaký typ vlaku pro vás přijel?

Zase osobní vlak. Osobní. No bylo to nacpané všecho, s těmi zavazadly, co tam každý měl.

A ten byl prázdný, ten vlak, nebo tam už byli...?

Prázdný, prázdný, to byl zvláštní vlak.

Hlídal vás někdo na té louce.

Nevím, nevím vám, neřeknu vám.

A ve vlaku do Terezína?

Ve vlaku také nevím, kdo jel a co jel. No.

Stalo se, že by někdo...

Utekl...

... se nedostavil k transportu nebo utekl?

Nevím o tom. Nevím.

Můžete mi popsat... vy jste říkala, že jste přijeli do Bohušovic.

Do Bohušovic. A předtím jsme dostali avízo, abychom si svoje zavazadla nesli sami a nedávali to na ten transport. Na ten vůz, ano. No tak jsme šlapali do toho Terezína s těmi zavazadly, ale po cestě už jsme to kladli na ten vůz, co tlačili od toho transportleitungu ti chlapci, ano. To už jsme kladli, to už nám to bylo jedno. Zkrátka a dobře jsme došli, ano...

Můžu se ještě zeptat na ty Bohušovice... vzpomenete si na ten příjezd vlaku do Bohušovic, co se událo přímo na nádraží?

Normálně, nic mi neutkvělo v paměti, jenom vím, že jsme šlapali do těch Bohušovic pěšky, že to bylo dost náročné s těmi zavazadly, tak jsme je už odkládali na ten vůz, na tu káru, co tam chlapci tlačili, ano, a šli jsme bez toho. No, a tak jsme došli do těch Hannoverskejch kasáren.

A všichni z transportu byli schopní dojít tu cestu z Terezína do Bohušovic?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

To vám také nepovím, byli tam starší lidi, a byli tam aj nemocní lidé, a pravděpodobně je nakládali na ten vůz... na ten vůz, to byly takový žebříňáky... a vezli to chlapci, to nebyli koně, ale lidi, mladí lidé od toho... z těch transportů.

Jak vypadali ti mladíci, zaujalo vás něco?

Mladí, mladí, zdraví, dobře vypadali. Ano. To byli...

A co měl na sobě?

To, co každý měl, co si dovezl, to měl na sobě. Ano.

Byli nějakým způsobem označeni, měli nějaké označení na sobě?

Ne... hvězdy samozřejmě, bez hvězd se nemohlo toto... a to... viděli, že už zápasíme s těmi kufry, tak říkali, „Dejte si to na ten vůz,“ a to, tak si to všeci odkládali potom. No ale myslím, že ti nemocní lidi a ti postižení lidi asi vezli na těch... na těch žebříňácích. Protože vím, že tam byli aj nějací staří lidi, trošku choromyslní.

Doprovázela vás nějaká ostraha, nějací vojáci, policie?

No, ti staří, to byli chudáci. A toho jsme viděli tolik, že to už...

Doprovázel vás někdo po cestě z Bohušovic do Terezína, myslím...

Četníci, četníci.

Čeští četníci?

Ano. No.

Nevybaví se vám náhodou postava nádražáka v Bohušovicích?

Ne, ne. Nás bylo tolik, že člověk ani nevnímal, jenom vím, že tam v Terezíně byli četníci přímo, ano... prostě nás tam doprovázeli četníci.

Můžete nám zkusit popsat atmosféru Terezína, když jste vcházeli do Terezína poprvé, jak to tam... jak to na vás zapůsobilo? Co jste viděla?

Viděla jsem začátek města, protože na začátku... jednak byly ty šance, jak se přišlo... hned na začátku byly kasárna. Po levé straně byl Hannover a po levé straně byl Magdeburský, ano... No... město bylo liduprázdné, ta ulice, nic jiného jsme totiž neviděli, jenom tu ulici a vzadu lemovaný hory. Ano. To byl pěkný pohled na ty hory a všechno, ale liduprázdný a hned jsme zabočili do toho Hannoveru. No a přišli jsme dovnitř, a když jsme viděli tu hrůzu, ty šalandy... ty strašidelné tmavé místnosti s těmi dvojítymi trojposchodovými kavalci, to byla taková řada, a teď tam každý dostal to místečko svoje s kavalcem. No my jsme tam přišli, teta s bratrancem a my s tatínkem, Rita a já, no... Rita dostala šok.

Kdo to byla Rita?

Sestřenice, tak stará jak já, a tak byla veselý děvče, všechno... a ona šokovala.

Co to znamená?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Se sesypala, úplně, když to viděla. Nemohla mluvit, nemohla toto... byla jak... byla jak nenormální, ano. A trvalo to nějakou tu hodinku, než se z toho dostala, ano. No, bylo to strašný. Ta spousta těch lidí a řada těch kavalců v té tmavé... v té tmavé místnosti, v tom sále, ano. A teď toto... No strašný to bylo. No... tak já jsem tam měla toho tatínka a manžela, že, ale ona byla sama, ta Rita. Protože ona byla taky ze smíšeného manželství, teta... strýc se nerozvedl, zůstal to... a ona šla sama do transportu, teda s námi, ano...

Co se stalo s těmi vašimi zavazadly, ty jste dostali?

Dostali jsme, všechno dostali. Ano.

Když jste přišli do té místnosti, která vám byla určena k bydlení, již tam byli nějací lidé?

Mám dojem, jako kdyby to bylo prázdné, to bylo prázdné. A ten celý transport se do toho nahnul. To bylo tak pro jednu stovku lidí, ta místnost, protože to byly tříposchodové kavalce, z obou stran byla jenom taková chodbička, a každý kavalec měl devět lidí. Tři... tříposchodové, dvojitě, po třech lidech to bylo, jeden kavalec, takže já jsem byla mezi manželem a tatínkem. A Rita byla potom mezi tetou a bratrancem, nad námi, nebo pod námi... nevím. Ano. Ale chuděra ona tam byla sama, takže se zhroutila z toho. No...

Prošli jste nějakou úvodní prohlídkou v Terezíně?

Ne, ne, ne, to byla... byla to jako karanténa a byli jsme tam asi dva nebo tři dny. A potom nás začali rozdělovat, muži zvlášť, ženy zvlášť – muži šli do Magdeburku, a nás potom... my jsme byli první transport, co šel do města. Město se mezitím už vyprázdnilo, ano, takže jsme šli do těch bloků. Nás... a tam už byly normální byty v těch, teda domy v těch blocích a byty, takže v jednom pokoji dejme tomu... ano... my jsme byli, bylo patnáct lidí v jednom pokoji, zase byly ty tříposchodový kavalce... ano... tříposchodový... A to byla místnost dejme tak čtyři krát pět metrů, pokoj, a tam bylo těch patnáct lidí. To jsme měli každý svojí pryčnu a tam jsme si nechali... dostávali... no chléb... co tam byli chlapi, tak jsme si obstarali, že nám udělali poličku, no. Prostě, no... to znamená desku takovou, no, na tu jsme si dávaly ešusy a takový věci, zkrátka, ten celý náš majeteček byl na tom jednom kavalci. A tam jsme nebyli po třech, ale po dvou, to byly dvojitý kavalce.

S kým jste bydlela v té jedné místnosti?

Já jsem měla štěstí a měla jsem sousedku, velice příjemná dcerka... a byla Lise Stein, jo, z Vídně. A ona byla herečka, a velice zlatá byla, to jsme si dobře rozuměli, a byla to příjemná... že jsme spolu jaksi byly na tom jednom kavalci. Nad námi byli, pod námi byli, ale na tom nezáleží, ale vedle mě byla jedna příjemná osůbka. No, a ona si mě taky velmi oblíbila. No...

A ta Rita?

Ritu, já nevím, kam jí poslali. Ale hned se nás ujal ten Arbeitseinsatz, to pracovní oddělení, a ten zařazoval lidi do práce.

Ještě než se dostaneme k vašemu příběhu, mě by zajímalo, co se stalo s vaším tatínkem a manželem.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Tak tatínek šel do těch kasáren, do toho Magdeburku, a manžel také. No manžel tam hned jako lékař pracoval, hned ho zařadili, ano. A to ještě dostali slušnou místnost přímo v Magdeburku, vedle ordinace takzvané, ano, a bylo tam sedm lékařů, ale ti neměli kavalce, ale měli postele. Ano. Tak to vyto... A tatínek, toho potom zařadili do Sudetských kasáren, to bylo na jiném konci, ano, a tak tam byl taky na takovém sále kavalcovém, ano. A ze začátku, to jsme se neviděli nevím, jak dlouho, než se potom... když už jsme se dostali do těch bloků, tak se uvolnil i pohyb, napřed jsme chodili do práce i s četnickým doprovodem, ano. A potom to už odpadlo, takže jsme se mohli po Terezíně volně pohybovat.

A vy jste bydlela konkrétně kde?

Na bloku „Q313“ no...

A vzpomenete si ještě, kde přesně to bylo?

To šly... tak šly ty ulice, a potom tak, do čtverců... tak já jsem byla směrem tímto, ano. Dejme tomu východ – západ, a pak šel jih – sever. Tak jsem asi byla v tom směru východ – západ. Ano, „Q313“, potom byl „L“, ano a čísla. No ano.. a to se takto označovalo. A jinak jsme měli svoje transportní čísla a my jsme byli pod těmi transportními čísly vedeni, ne podle jmen, ale podle čísel a transportních.

Vzpomenete si na to číslo?

„AAG292“ jsem měla, no.

Říkala jste, že vás tam krátce po příchodu do města, do Terezína, pracovní zařadili, co jste dělala?

Já jsem... do glimru jsem šla, do slídárny. To byly baráky a tam se loupala slída, do těch německých leteckých motorů. Ano, tak to jsem dělala. No potom jsem... no potom jsem se dostala na krátko do menagedienstu, abych si něco přilepšila.

To znamená co?

Abych dostala trochu brambor navíc, ano.

Ale co že jste to dělala?

No to jsem počítala lístky, a počítala jsem je s panem Ančerlem, Karel Ančerl, ano. Dirigent, to byl zlatý člověk, tak jsme vždycky byli dva zařazení, já jsem byla spolu s ním, k němu zařazená, no.

Co to znamenalo, počítat lístky?

Lidi jsem počítala, měla jsem lístek a zaznamenala jsem, kolik lidí přišlo, a on ty lístky, zase ty menagekarty stříhal a dával je kuchařovi na okno, a ten podle toho vydával porce. Ano... no...

Říkáte, abyste si přilepšila... jakým způsobem se dalo přilepšit?

Oklamat toho kuchaře s těma lístečkama, ano, sem tam si ušetřit nějaký lísteček, ano, a potom jsem měla někoho, kdo šel s lístkami a tam se přidal kuchařovi jeden nebo dva ušetřené lístečky a ten vám to odnesl. Tak jste měla... tak jste měl dvě porce brambor navíc. A nebo nějaké třeba... polévky nebo něčeho víc. Omáčky... Tunke to byly, ano.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Jak se vám podařilo získat takovouto prestižní funkci?

To přes mojí známou paní Kornfeldovou se mi podařilo, se nám podařilo, že mě vzali k menagedienstu, ale to bylo jenom poměrně nakrátko... ze začátku jsem tam dělala ordonanc, to je sháněla lidi po těch... po... po částech, aby si šli pro obědy, protože najednou se v těch kasárnách nemohli všeci dostavit k tomu, to by nemohli všeci najednou. Tak se chodil... běhala po těch jednotlivých odděleních, po těch místnostech, ano, kde byli devadesát, osmdesát lidí v jedné místnosti, ano. Napřed jsem měla přízemí, potom první poschodí, potom půdu. No nejstrašnější byly ty půdy. Tam byli chudáci, staří lidi, mezi nimi i mladší, ano, bylo léto a byly ty průjmy... ty... ty nakažlivé, ano. A to bylo strašný, na té slámě ti lidi, jako dobyteček, v té slámě, v tom strašném horku... ten zápach příšerný, mrtví mezi živými, kteří se už nemohli ani pohybovat a... to bylo zoufalé. To byl... to bylo strašné, takže málokdo si z těch lidí mohl vůbec přijít pro ten oběd. Úplavice. Úplavice to byla, no. Ano.

Takže vy jste viděla, jak tam umírají lidé?

Ano, ano. Já jsem to musela projít a ohlásit, že jsou obědy, ano, v tom strašným zápachu, v tom vedru, a ti lidi na té zemi... jak země... jak mrtví, tak živí, ano... a někteří to... to bylo strašné. No tak toto jsem měla.

Co se dělo s mrtvými lidmi v Terezíně?

No tak naložili je na ty bryčky, ano, spousty lidí, prostě do kopce, jeden na druhého, to byla plná tato, ano, přikryli to plachtou, nohy jste viděli, ano. A lidi to tlačili ven z Terezína. Věděli jsme, že to potom někde na hřbitov nebo co... že pálili ty lidi.

Jak často jste byla svědkem...?

Každý den, to bylo každý den, to bylo dennodenně. Ano. A ze začátku to bylo strašný, a potom už člověk vám otrnul, potom už to byla samozřejmost. Ale k večeru vám na tom vozili chleba. Rozváželi po kasárnách. Na těch samých vozech, že. Přes den mrtví a večer, k večeru potom chléb. No a to samozřejmě lidi tlačili. Zezadu a zepředu za tím, tu oj.

Vy jste říkala, že ty půdní prostory většinou obývali staří lidé.

To ani neobývali, oni jich tam strkali, ano. A transporty... pokud nešli, pokud... nešli přímo z té karantény, přímo dál, ano, do Polska, no tak potom kde se dalo, tam se dalo, ale většinou tam byli ti nemocní lidi, ze začátku. Potom v třiačtyřicátém, když už těch transportů nešlo najednou tolik, to byla přechodní stanice, že, ten Terezín, tak potom už je rozdělávali nějak po nemocnicích nebo to, ale to všechno...

Kdy vy jste se dozvěděla, že Terezín je právě ta přestupní stanice, že směřují transporty dál na východ?

Až tam, až tam. Povolávali do těch transportů, a to byl strach, to se žilo ve strachu.

Proč se žilo...?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Z každého transportu, a to šlo každý týden dva transporty, někdy tři transporty. Někdy byl... když byla přestávka, týden nebo čtrnáct dní, tak to jsme si na chvilku vydechli. Já jsem se nebála sama o sebe, já jsem se bála o tatínka. To byl strach.

Proč jste se báli transportů do Polska?

No tak... tam jsme aspoň věděli, kde jsme, a v Polsku jsme nevěděli, do čeho zase se půjde, že. Říkali lidem, do Varšavy, tak výborně, ve Varšavě bude lepší, jak v Terezíně, ano, to bylo taky v tom dvaadvacátém ještě, začátkem třiačtyřicátého, no. „Tam bude líp, jak v Terezíně,“ tak šly některý transporty do Varšavy, ale to šlo všechno na východ. V dvaadvacátém šly všechny transporty na východ.

Kolovaly nějaké zprávy o tom, co se v Polsku děje, kam směřují transporty?

Ne, to jsme nevěděli. To nikdo nevěděl. Jenom, říkám, manžel... někdo něco tušil, komu se podařilo propašovat tu zprávu ven, že. Ale člověk si to nepřipouštěl, že by bylo něco horšího.

Takže manžel vám něco naznačil v Terezíně nebo...?

To bylo ještě před Terezínem, dostal zprávu. Nenaznačil mi nic, nikdy mi neřekl nic.

A jak víte, že měl nějakou tu zprávu z Polska? Jak jste se dozvěděla, že měl nějaké informace?

Něco mi naznačil, že má od toho Fricka tu zprávu. Ale neřekl mi, co.

A naznačil vám, že je to špatné nebo...?

Nenaznačoval nic, nic. Jenom když jsem se ptala, tak mi nic bližšího neřekl.

Dalo se nějak ovlivnit v Terezíně to, jestli půjdete nebo nepůjdete, jestli vaši bližní půjdou do transportu?

Dalo, dalo.

Jakým způsobem?

Přímo na transportleitung, přímo na vedení, ano. Ale když, když už měl někdo tu protekci, tak za toho musel jít druhý vždycky, někoho vyřadili a jiného zařadili. Potom byly tam určité profese, které byly chráněné, ano. Ale nakonec šli všeci.

Jaké profese byly třeba chráněné?

No byli dejme tomu... ti vedoucí činitelé, ano tam, ano. A potom byli i lékaři, ano, protože potřebovali, ano, no potom byli vedoucí těch podniků, které vyráběly pro Němce, ano. Toho glimru a bedničky, tak toho. No...

Jakým způsobem šlo získat protekci nebo se vyhnout...?

Že ten, že ten vedoucí toho dotyčného řekl, „Já ho potřebuji, je nepostradatelný,“ tatínek byl například u té ghettowache, se dostal. Ano... Takže ze začátku ho to chránilo, no, až do toho

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

čtyřiačtyřicátého roku, no. V září potom těmi pracovními transporty, jak říkali, ano, tak šli všeci. A nejvíc muži.

Dalo se i uplatit? Dalo se i vyplatit z transportu?

Ne, ne, ne. To se nedalo, nedalo se. No potom tam byly ty pekárny, potom tam byly... to tak prostě – lidi, kteří měli svoje řemesla a tak toto, a který se pracovalo... krejčí a tak dál, bylo jich málo, takže poměrně byli chránění, nebyli ihned zařazeni. Nejhorší na tom byly transporty, které procházely, ano. Ty první transporty, to se ještě uchytili ti lidé, ano, například mně chránila ta slídárna, ale hlavně manžel mně chránil. Ano. Takže se ne... Ale jiný, jenom nevyšli z karantény a šli přímo do toho Polska.

Jak vás chránil manžel?

No tím, že on nebyl zařazený, a manželství se nerozbíjela, že.

A vy jste se mohli stýkat v Terezíně?

Jo, jo, potom když už byl... když už nebyli tam ti obyvatelé, ano, když už byli všeci... když město bylo prázdné, tak jsme se mohli vidět. Ano, do té osmé do večera, pokud vám to vaše práce dovolila a manželova, tak na tu hodinku, na půl hodinky, někdy ani to ne. Jak se to hodilo. No.

A co dělal vlastně tatínek v Terezíně?

No ten byl u té ghettowache, to byla ta... to byla pořádková služba v ghetě, ano. Jako policie nebo něco takového. Pořádková služba. No, tak u toho.

A jak to získal, takovouto funkci?

To ho vybrali. To ho vybrali. To nevím, jak. Byl tam přiřazený, do té pořádkové služby.

A jak dlouho zůstal v Terezíně?

Do roku čtyřicet čtyři, září čtyřicet čtyři. A v září potom tím transportem, tím pracovním, ano. Odešli... To najednou odešli skoro všichni, to byl zářijový transport, a potom přišel říjnový transport, a to tam zůstali už skoro jenom Němci. Jinak nás tam z Protektorátu poměrně málo zůstalo.

Němci, myslíte jako němečtí židé?

Němečtí, ano, ano. No byli tam Holanďané, byli tam Dáni, ale Dáni byli chránění. To si Dánsko vymínilo, že je nesmí poslat z toho... z Terezína dál. Bylo jich tam asi čtyři sta. Dánů.

Stalo se, že by někdo z vašich bližních nebo příbuzných byl vybrán do transportu, ale podařilo se ho nějakým způsobem vyreklamovat?

Tatínka, tatínka vyreklamovali. Z několika transportů, ano. No ale to jsem prožívala...

Jak se to podařilo?

... hrůzy. To vždycky člověk šel do práce, a z práce přišel a na kavalci měl oznámení, že se má... že půjde do transportu, že je zařazený do transportu.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

A to dostal jak dlouho předem?

Asi dva dni předem, nebo jeden den předem, to vám přímo nepovím.

Jak se tatínkovi podařilo se vyreklamovat z těch...?

No jeho vedoucí ho vyreklamoval. Ti vedoucí.

Vzpomenete si na okamžik... jak jste se, dozvěděla jste se vůbec, že tatínkovi přišlo...?

No já jsem, jak se roznášely transporty, tak jsem běžela do kasáren za tatínkem, ano, a jsem se ptala, co je. Říkal, že je zařazený, „Ale neboj se, ale neboj se,“ no, tak potom řekl, že je... Ale to bylo štěstí, to byla vždycky hrůza před těmi transporty. No a potom přišel takový interval, kdy ho potom chránil jeho povolání, jeho zařazení, tak to bylo trochu klidnější. No ale potom to začalo, to vždycky začalo. Znovu. Jsem se hlásila tenkrát, když manžel byl zařazený a tatínek, v září oba... a manžela vyreklamovali v poslední moment, a tatínek odešel. No... A měsíc na to, v říjnu, byl manžel zařazený do transportu. A odešel, a já jsem se tenkrát hlásila dobrovolně. No, ale nesměla jsem být zařazena, protože jsem dělala v té slídárně. Přišlo mi zamítnutí.

Dozvěděla jste se potom, kam směřovaly transporty tatínka a...

My jsme mysleli, že do Německa, protože to byly takzvané... tran...

Dáme si pauzu chvíličku.

Jo, mám tady...

Po krátké pauze se vrátíme k vašim vzpomínkám na pobyt v Terezíně. Vlastně říkáte o tom, že v určitý moment byli zařazeni váš manžel i tatínek do transportu. Ptal jsem se, jestli jste se dozvěděla, kam směřovaly tyto transporty.

Ne, ne, ne, nevěděli jsme. Mysleli jsme, že jsou to pracovní transporty, ano. Takže budou někde v nějakém pracovním táboře nebo něco tak. Ano. Potom jediný, co jsme se dozvěděli, někdo něco říkal, že jsou tam apely. A že tam při těch apelech stojí čas – nečas a dlouhou dobu. Ale nic bližšího jsme nevěděli. Ano. Takže toto je jaksi nepříjemné v tom. Ano. To jsme netušili. Co je a jak je.

Jaký byl další osud tatínka a manžela?

Tatínek přišel do Osvětimi, a potom nevím nic. Čekali jsme, čekali a... nebylo. No.

A manžel?

Manžel ten byl osvobozený v tomto, vidíte, to už je ta... v Dachau. V Dachau, on šel, byl také v Osvětimi, tam byl... pracoval jako lékař, ano, a potom, ty pochody, ty ano, tak přišel do Dachau. No a tam to bylo zlé. Tam dostal tyfus, tam dostal bitku, ano, přišel s rozbitými zády, ho dovezli do Plzně, a tam musel zůstat v nemocnici s vysokými horečkami, takže on to odnesl. No a potom dva roky se léčil, TBC ústav, ano. Takže měl, určitě tady byly následky. No... No tak bylo to...

Ještě bych se chtěl vrátit zpět k vaší zkušenosti pobytu v Terezíně. Vlastně – které datum, kdy vy jste přišla do Terezína? Vzpomenete si?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Šestadvacátého června čtyřicet jedna. A vrátila jsem se koncem května čtyřicet pět.

Vy jste tedy z rodiny zůstala sama v Terezíně.

Ano, ano.

Co si nejčastěji vybavujete z toho pobytu v Terezíně, co vám tak utkvělo v paměti z toho pobytu?

Strach a hlad. To bylo ano... potom když už jsem byla sama, to už jsem se nebála, to už mi to bylo srdečně jedno. Ano. Tak to už jsem se neměla čeho bát, no ale hlad... no... Tak to... Jinak se to postupně jaksi uvolňovalo, uvolňovalo, bylo asi v únoru, přišli si Červený kříž pro Dány, a odvezli je. Tak neto... v březnu to bylo, to nebylo v únoru.

V kterém roce?

V březnu.

V kterém roce?

Čtyřicet pět. Ano. Tak jsme viděli, že už se to něco děje, že je dobře, že Dáni už jdou domů.

Víme, že v Terezíně působil Červený kříž, nebo navštívil Červený kříž Terezín již předtím...

Ano, to byly komedie tenkrát, to bylo divadlo, umývaly se ulice, umývaly se chodníky, natírala se ta hlavní cesta, ano, co šla na náměstí, to se ty domy umývaly a tak. No strašný komedie. A když potom se tam natáčelo, to jsme tam nemohli, to byly určitý tyto, ano... jenom vím tolik, že říkali, že si tam nahnali děti, a esesáci jim tam rozdávali krabičky sardinek, co dostávali Švédi... Švédi ne, Dáni, vždycky co od státu, co jim posílali poštou. Asi jednou za měsíc nebo tak nějak. Ano. No tak asi jim pravděpodobně... tam nějaké krabičky měli. A děti jim musely říct, „Onkel, I will das schon nicht mehr essen,“ jo... no...

A vy jste věděli, proč se to v Terezíně všechno děje, že má... kdo má... proč se tam dějí takovéto přípravy?

No my jsme... něco říkali, že budou filmovat, ale co filmovat a to, to nevím. Ano. A ty obchody co tam udělali, ano. S potravinami a to všechno, no ale to bylo jenom napsaný a ty vitríny tam, kdeže by tam nějaký potraviny byly. Nebo to... no komedie. Strašný. Potom ty sály, natáčel to Holanďan, režisér, Gerron se jmenoval, všeci šli potom do transportu. Po tomto, tak všechno to šlo do transportu. A potom šli aj z tohoto, aj vedoucí toho ghetta a všechno, celý... celá ta správa ghetta šla do transportu. A přišli tam z Rakouska, to jsme měli jako... ghettoelteste byl Edelstein, no. No a to byl jeden vysoce pořádný a výborný člověk, no a potom tam přišel Murmelstein, to byl Rakušák, ano. Tak jsme mu říkali „Murmelschwein,“ no nebyli jsme velice toto... Všechno to, všichni odešli, zůstalo nás tam z Československa jenom málo, velice málo lidí.

Proč jste mu říkali tak hanlivým způsobem?

Nelíbil se nám, protože toho Edelsteina jsme měli rádi, ano, a on byl aj takový odpuzující, on byl zavalitý a tu měl takový podbradek, a to... nevím, tak mu říkali, no... Murmelstein.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Říkáte, že skoro všichni lidé z Protektorátu byli postupně odtransportováni, myslíte si, že na to mělo vliv i to vedení, že šli dřív?

Ne, ne, ne, to byla záležitost komandatury. To dostali všechno předepsané z komandatury, ano. Lidi, počet lidí, kdy má být transport vystavený, to byla pro ně těžká úloha. Velmi těžká, ano. A celý vedení to...

Byla jste během pobytu v Terezíně v kontaktu s maminkou? Případně s někým jiným z rodiny nebo známým?

S kým?

Jestli jste byla v kontaktu s maminkou, během pobytu v Terezíně.

Ne, ne, jenom jsme mohli psát tuto, ty lístky, jednou měsíčně třicet slov. Tak to jsme napsali, ano.

A dostávali jste zpět nějaké...?

Ne, ne, ne, ne, nedostávali jsme nic. Jedině balíčky nám mohli, jeden čas, myslím rok to bylo, co nám balíčky mohli posílat, ano, no. Tak to jsme dostávali, tak to nám velice pomohlo. No ale potom to hned ustalo zase. No. Já vím, že jsem vyměnila sukni za deset kostek cukru. No. A byla jsem šťastná, že mám deset kostek cukru.

Kromě toho, že se daly v omezené míře do Terezína zasílat balíčky, byl tam i nějaký ilegální obchod s venkovním světem, dalo se i něco pašovat dovnitř?

Ne, ne, ne, to já nevím, jediné snad někomu se podařilo přes četníky, ano, protože tam to hlídali četníci, ano, tak jestli se podařilo – nevím. Cigarety hlavně, cigarety, podařilo se tatínkovi párkrát dostat nějaký cigarety. Přes četníky.

A to kouřil nebo je dal...?

Kouřil, aj manžel kouřil, že.

Co vlastně tatínek konkrétně dělal v té...?

V té ghettowache? No tak jak chodil a hlídal, a já nevím co. Kasárna hlídal, napřed se nesmělo přece do kasáren, ani z kasáren se nesmělo ven, to bylo všechno uzavřené, ano. Tak to se hlídalo, a nevím, co tam ještě... Potom tam ještě otevřeli obchod textilní, zároveň jak tam, tak to byl jako vedoucí, tam měl ten obchod. S textiliemi, co Němci nepotřebovali, co zbylo, co vybrali z těch kufrů, těch co šli dál, ano, tak to se přebíralo, šlo část Němcům, ano, a to co se nehodilo k ničemu, tak to přišlo do toho obchodu. A dostali jsme ghettopeníze, ano, takový jakýsi tyto, výtisky, a za ty jsme si mohli koupit. Něco...

A on tedy provozoval tento obchod.

Jo, jo. On měl ten obchod, na náměstí. Tak.

Nějak se jmenoval nebo byl tam nějaký nápis na tom obchodu?

Ne, ne, ne. Nic. Byl... jestli bylo ve vitrině něco nebo co, to už nevím, asi tam bylo něco vystavený.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Bylo tam víc obchodů na náměstí?

No s těmi potravinami, tak tam byly hořčice, a umělý kakao, nebo umělý koření, ano. Paprika, obarvená, to bylo k ničemu. To bylo jenom tak, aby se neřeklo. No... tak tam se nedalo nic koupit na jídlo, kdeže, kdo by si kupoval papriku nebo koření, když neměl co jíst.

Ještě nějaký další obchod si vzpomenete?

Ne. Nevím, nevím, nebyly tam jiný obchody.

Dalo se koupit načerno nějaké zboží?

Ale... ne... nebyli. Každý měl tam ty svoje, tak za to si koupil, co potřeboval. Dejme tomu nějaký ošuntělý svetr nebo kalhoty, nějaký šaty nebo...

Byla jste svědkem například trestání těch lidí, kteří byli internováni v Terezíně?

Ne.

Za nějaké prohřešky?

Ne, ne, ne.

Nebo nějakých násilností, které by se děly v Terezíně?

Ne. Nebyla.

Víme, že třeba docházelo k popravám v Terezíně, kromě té Malé pevnosti...

Ne, ne, ne. Ne, popravky tam nebyly, tam lidi umírali sami, no. Případně byli odtransportováni. Takže popravky tam nemuseli dělat.

Víme, že v Terezíně byl, přes ty příšerné podmínky, které tam panovaly, poměrně kulturní život v určité době.

Ano, bohužel to nebylo každému přístupné, tam byli... v Terezíně ve městě bylo dejme tomu patnáct tisíc obyvatel, pak tam bylo osmdesát tisíc lidí, to bylo přeplněné, takže bohužel na ten koncert nebo to... jednak jsme o tom ani nevěděli, protože přeci mimo práci to bylo izolované dost, ano, takže ani bychom se tam nebyli dostali. To bylo pár lidí, co byli v tom freizeitgestaltung, ano, a toto, takže jsme o tom ani nevěděli. No.

Setkala jste se někdy s tím, že by někdo, kdo tam získal nějakou vyšší funkci, zneužíval toho postavení?

Ne. Ne, ne. To nebylo. Neexistovalo.

Stávalo se, že by se lidé třeba chtěli... snažili vyhnout transportu, že by se někde schovali?

Ne, nebylo kde. A každý se... nebyl si sám jist, jak s ním bude a kam s ním bude, takže to se nedalo. Jednou někdo utekl, ano, a to nás vyhnali ve tři ráno na louku k Bohušovicím, na louku směrem k Bohušovicím, a ta byla obstoupená Němci, ano, vojskem, a nás tam bylo celé město na té louce. A šikovali nás vřdvycky do jakýchsi těchto zástupů takových, ano, a počítali nás. A to nás počítali od

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

třech hodin ráno asi do deseti do večera. A to jsme tam stáli, obklíčeni vojsky na té louce, a v Bohušovicích vyzváněli. Protože si mysleli, že nás postřílí. No a oni nás potom pustili, asi v deset hodin večer. Jsme mohli se vrátit v doprovodu zase na ubikace. No lidi tam odpadávali, no. Stavěli nás tam do takových čtverců a do takových těchto... jednou tak, jednou tak...

A ten dotyčný nebo ti, kteří utekli...?

Jeden, jedna osoba utekla, nevíme kdo. To jsme nevěděli, ano. Jenom se mluvilo tak, že. A že nás spočítají teď.

A byl chycen? Byl později chycen?

Myslím, že ne. Ne. Nevím, jestli to byl muž či to byla žena. Nevím.

Můžete nám popsat poslední dny, které jste strávila v Terezíně? Nebo vlastně ten konec války, jak...

No to už jsme tušili, to už bylo takový uvolněnější, teď jsme slyšeli, že se pálí v Sudetských kasárnách spisy, ano. Už jsme si troufali vyjít na to nádraží, a když tam stál vagon dejme tomu s bramborem nebo tak, tak jsme tam pěkně večer šli a nakradli jsme si ty brambory. Abychom měli co jíst. Potom někde v šancích se uvolnilo něco, nevím, mohli jsme do těch šancí, a tam si ti lidi, kteří měli službu, tak si vysázeli nějakou lebedu, a tak ano. A nějaký tyto, tak to jsme si natrhali. Tak jsme si mohli udělat takový lebedový špenát, že. Z toho listí. No prostě se to... už jsme cítili, že se to blíží ke konci, ano. Potom jsme slyšeli, že v Praze je povstání, no a to už Němci utíkali odtud. To už Němci utíkali a asi dva dny před koncem už bylo ghetto prázdný. Teda on Němců. A to jsme slyšeli, ano, najednou... to už měli lidi vlajky, ano, a už se vlajky začaly věšet, ano. Na to... a dozvěděli jsme se, že tanky ruský půjdou na Prahu přes Terezín, kolem Terezína, tak jsme, kdo mohl, tak vyběhl ven za Terezín, k té silnici, a čekalo se na tanky. A když ty tanky se objevily, tak to si nedovedete přestavit, co to bylo. To štěstí strašný, že už je konec, že už nejde o životy. To bylo něco úžasnýho, to byl strašně silný zážitek, když přišly ty tanky.

Byla jste svědkem nějaké odplaty na Němcích nebo kolaborantech v Terezíně či v okolí?

Nebyla jsem svědkem přímým. Ale před koncem tam přicházeli z druhých koncentračních táborů lidi, ano, vězni, i v těch proužkovaných šatech, i bez těch, ano, však tam byl potom tyfus... Přišel mezi jinými... k nám přišel jeden Jugoslávec, mladý chlapec, ano. Jak k tomu došlo, to už se nepamatuju, jenom vím, že on ráno vředy odešel a k večeru přišel a poreferoval. Říkal, šel se dívat na ty transporty Němců, ano, co odcházeli a tak, co utíkali, tak říkal, „Tak dnes jsem se pomstil,“ zabil jedno děcko, vytrhl matce z rukou děcko a zabil ho, praštil ho o strom. Ano. „Jak jste to mohl udělat?“ jsme zůstali ohromeni, ano. A toto... „To mě Němci naučili, tak odpravili moje rodiče a mojí rodinu,“ říkal teda, „moje sourozence, a já jsem to viděl, já jsem byl schovaný a viděl. A to jsem viděl, a potom jsem byl v koncentráku, a tam mě to naučili,“ říkal, „To je moje výchova, já jsem tam vyrostl,“ tak toto byl jediný takový silný moment, ano, co člověk toto... co dovedou z člověka udělat, z mladého člověka, ano...

Ještě mám jeden dotaz, který se dotýká transportu vašeho tatínka z Terezína. Já jsem ještě nahlédl to těch poznámek z toho rozhovoru, který jste kdysi poskytla...

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Ano.

Jiřímu Doležalovi.

Ano.

A tam popisujete ten odjezd tatínka ve větším detailu. Vy jste, vy jste ho doprovázela do transportu?

Ano, to bylo v Hamburských kasárnách, tam už přijížděl... ta vlečka, takže už se nemuselo do Bohušovic, ale přímo z Terezína se vypravovaly transporty, a sice z těch Hamburských kasáren, protože za nimi byla ta vlečka, ano. No, šla jsem vlastně doprovodit aj manžela, aj tatínka. Ano... a najednou vyvolávají, že manžel byl vyreklamovaný, tak tam tatínek zůstal sám. No... už den před transportem přišel k nám do toho sklepu a to mi říkal, že mám mamince poděkovat za všechno, když přijdu dřív domů, ano, jak on, abych mamince za všechno poděkovala. Především... no a na Helušku abych dala pozor, abych tam... abych prostě vždycky měla dojem... vždycky si uvědomili, že je tatínek s námi. A či by něco schválil a nebo ne. Tak mi to dal najevo, a pak říkal, „O tebe se nebojím, ale o Helušku,“ tak to byl poslední tento rozhovor, ano. No a potom, když nakonec jsme odcházeli s manželem z toho Hamburku, ještě jsme se dívali do okna a tatínek tam stál v okně a kýval na nás. A to bylo poslední, co jsem viděla.

V okně čeho?

V okně těch kasáren Hamburských. Ano, v prvním poschodí. Potom už se muselo odejít, ten kdo nebyl zařazený, tak musel odejít, mohli tam zůstat jenom ti, co odcházeli, tak ještě nám zakýval a to mi zůstalo v paměti. Jeho obraz...

A vy jste tam třeba viděla ten vlak, který odvážel?

Ne, ne, ne, ne. Ne, říkám, museli jsme opustit kasárna, ano, a to bylo za kasárnami, to jsme neviděli.

Říkala jste, že koncem války přijížděly transporty z jiných koncentračních táborů.

Ano, ano. Ano.

Byla jste svědkem takovýchto transportů?

No tak vraceli se někteří, někteří aj co odešli z Terezína, se vrátili, třeba ta Lojzi, ještě jsme spali spolu, protože tu Věru jsem vyhodit nemohla, že, na její místo nikdo toto... kde by ona byla, tak jsme spolu spali, a ta Lojzi, to byl úplně jiný člověk. Tvrdá, „Holka, to jsem neviděla,“ a toto, a ty výrazy a tak všechno, něco tak ztvrdlého, a říkala, „Nevím, jestli se ti otec vrátí,“ říkala, „Nevím, s tím nepočítej,“ no a já jsem si myslela, že se zlobí nebo co, že jeden byl toho ušetřený, zatímco druzí trpěli, ano. Jsem si to nenechala takto připustit, ale viděla jsem tu změnu v jejím chování, to byl druhý člověk.

A kdo to byl?

To byla ta, ta moje spolubydlící, ta moje přítelkyně, co mě potom do toho sklepa vzala, když dostala povolenou tu místnost.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Jak se jmenovala?

Lojzi Kornfeldová.

A ona vám vyprávěla, co prožila, kde byla? Co se tam děje?

Ani ne, ani ne. Jenom říkala, že... abych nečekala, že se někdo vrátí, ano. To bylo přes noc, ano, říkám, manžel se jí nevrátil, bratr ano. Ano, ten byl mladší, ale manžel se jí nevrátil.

Jak vypadala, když se vrátila?

No kost a kůže, bez vlasů, všechno... hrůza. Ano. To bylo něco úplně jiného, ano.

Kdy to mohlo být?

No to bylo několik dní, jak ti vězni se vraceli. Ano. To bylo... to už bylo po osvobození, to bylo po osvobození. Kdeže před osvobozením to bylo.

Víme, že do Terezína vězni přicházeli i před osvobozením, že sem vlastně přicházely transporty, že se evakovaly z různých táborů...

Nebo před, tak to bylo těsně před osvobozením, tak potom to muselo být těsně před osvobozením.

Viděla jste přicházet ještě nějaké další?

Z Maďarska přicházeli vězni, ano, byli tam případy, že přežili válku a přišly tam tanky s vojskem, ano, a oni na ty tanky... vojáci jim dávali cigarety a to... a kvůli těm cigaretám chlapec spadl pod tank, že... no to vám zůstala matka zoufalá... to byli z Maďarska.

Vy jste již dvakrát krátce zmínila, že jste určitou dobu bydlela ve sklepě v Terezíně.

Ano.

Můžete mi říct vlastně, jak se to stalo a kde to bylo?

No, to jsem byla na té Q313 a potom sem přišla Lojzi a říká, „Já dostanu pravděpodobně místo ve sklepu, že bysme si to upravily a že bysme spolu bydlely,“ no tak to byla ohromná nabídka, že. Tak jsme potom, její manžel, ona a něco i tatínek... sháněly se nějaký ty prkna na tu zem, protože to byla udusaná hlína tam, že, no... A tak každý něco sehnal, a ten její manžel zas ty chlapce, kteří uměli udělat tu podlahu, tam na byt, dali nám udělat tam ty kavalce takové, dvě tyto, ano... No zkrátka a dobře, tak jsme se dostali potom do toho sklepu.

A to bylo kde, ten sklep?

To bylo na L400 – nevím kolik, ano. Zase v druhém bloku to bylo, to bylo naproti těm Hamburským kasárnám, tak jsme tak chodily do sklepa. No. A...

V tom sklepe jste bydlely sami nebo tam bydleli ještě další lidé?

Ještě tam bydlela, bydlel... prominenti a to byli divadelníci. Krása, Holub, a ještě jeden, ano. A to byli ti prominenti z toho prostředí ano, tak ti tam bydleli v jednom, ten byl větší, to byla větší místnost, a my jsme v takovém kumbále, ano... mělo to takové okýnko.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

A bylo tam zavedené nějaké světlo, jako elektrika?

To nám zavedli, to nám zavedli, protože sklep by osvětlený původně, byla tam nějaká... tak to nám ti elektrikáři udělali, že nám tam dali lampičku, ano, žárovku. No. Tak to bylo všechno. No říkám, byli tam i potkani, i nějaký se tam našel šváb, ale nebyly jsme s tolika lidmi pohromadě, přece jenom trošičku toho soukromí člověk měl. No.

Je ještě něco, co byste nám chtěla říci k tomuto období nebo k tomuto tématu, které jsme probírali?

Všecko se to dalo snést, protože člověk byl mladý a byl optimista. Mladí je plné optimismu, kdybych byla starší, nevím. Nevím. Bylo to beznadějné. A bylo to hrozné a byl hlad. A... tam ta naděje a ta víra v budoucnost, že tu maminku uvidím a tu sestru, tak to člověku dodávalo síly, ale jinak by to bylo zoufalé, zoufalé. To bylo z práce do toho... na ubikaci, tam hlavně co by člověk snědl, ano. Potom do fronty se postavit pro jídlo, ano. Čas nečas... a to nebylo jídlo, to bylo něco strašného, to ty troky s těmi shnilými bramborami, to bylo cítit... to bylo pro prasata, ano. Černý brambory, cítit to bylo všechno, ale z hladu člověk byl rád, když dostal o trochu víc těch brambor. No na tu kávu a ty polévky, tak to bylo v sudě, to byla hrůza, to nebylo k jídlu. No a přesto tam ti chudáci, staří lidi stáli a na tu polévku aspoň, že by jim přidali. Ti staří, to byl strašný pohled. To byli chudáci. To byl strašný pohled. Odcházeli ve velkém. Hrůza.

Říkáte, že vám dodávala sílu naděje, že uvidíte maminku a sestřičku.

Ano, ano.

Byli tam lidé, kteří naději už ztratili a páchali sebevraždy? Brali si život?

Byli, byli. A byli lidé, kteří přestože byli hladní, jeden lékař, to co držel v ruce, ten chleba nebo to, tak to nesnědl, protože se bál, že dostane tyfus nebo nějakou tu chorobu. No a zemřel, přes to všechno. Byli lidi... dost lidí, co tam končili sebevraždou, co toho nesnesli.

Znala jste někoho, kdo by takto ukončil život?

Jo, od Luisy tatínek, ano. A dost případů, co jsem slyšela, ale neznala. Ano.

Jak si vzal život ten tatínek Luisy?

Nevím nic bližšího. To víte, že o tom se nemluvilo, nesnesl to prostě, duševně, psychicky to nesnesl. No...

Já vám zatím děkuji. Ještě jste chtěla něco říct?

No tak o té Luise, maminka se jí vrátila a sestra, ano. Sestra, tuberkulóza, a taky si nesla následky celý život, Hanka, taky velmi dobrá žena to byla, pěkná. No... tak to už jsou jenom tak... říkám... Člověk měl to štěstí ještě při tom neštěstí a té hrůze, že byl mladý. Přece těch dvacet let, mládí, to je přeci jenom optimismus a naděje.

Já vám děkuji mockrát za rozhovor.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Po krátké pauze se opět vracíme k vašim vzpomínkám na období Druhé světové války. Mám ještě několik doplňujících otázek, které bych vám rád položil. Jedna z nich se ještě dotýká toho pana Kvapila, tuším, že tak se jmenoval, který docházel k vám...

Ano, ano.

S těmi špatnými zprávami.

Ano, ano.

Proč si... proč na něj tatínek dal a nevyhnal jej z bytu, oni se znali již dlouho?

Oni se znali dlouho, a to byl pořádný člověk, ano. To byl otec spolužaček od mé sestry. Ano. A roky se znali, ano, a ten prostě chodil s těmi novinami, co a jak... no zkrátka vždycky mu donesl nic příjemného a vždycky tyto poplašné zprávy... ne poplašné, ale... bohužel... a bohužel tomu tatínek věřil všemu.

Měl on ještě nějaký jiný zdroj informací, nějaké další přátele, kteří by k němu chodili?

Ne, ne, ne. To je to, že to bylo omezený, nikdo nepřišel a rádio nebylo, nic nebylo, ano. No a ten přišel s takovými zprávami a novinami, co všechno bude. Věděli jsme, že nic dobrého nebude. To...

Vy jste říkala, že on rovněž taky něco arizoval.

On ne, to druhý, to ten pan Diviš arizoval, ano.

To byl kdo?

To byla druhá záležitost, to byl jenom známý, který nosil tyto zvěsti, no takovéto zprávy. Ano. Ale pan Diviš to byl... ten teda dobrý známý a toto, ten potom... tatínek byl rád, že je ochotný arizovat.

Jo to byl ten voják.

Ten voják, slušný.

Ještě mám několik dotazů k Terezínu. Vy jste zmínila, že během návštěvy Červeného kříže v Terezíně distribuovali němečtí vojáci demonstrativně dětem sardinky.

Ano, ano. Ano.

A vlastně další detaily jste nám vyprávěla k této návštěvě. Jak vy jste se dozvěděla tyto informace?

Od lidí, co tam byli. Tam bylo dost lidí, že. Aj co pomáhali při filmování a při natáčení, že. Tak to se všeobecně potom vědělo, to se netajilo, jaký komedie tam byly s dětmi. Že už nechtěj sardinky jíst, že už... ať jim to nedává.

A to že třeba Dánové jsou chráněni státem...

Ano.

To bylo něco, co bylo všeobecně známo? Už v Terezíně?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Ano, to bylo známé. Ano, že nesmějí být zařazeni do transportu, že dostávali balíčky, na poště si to vyzvedávali, tak to jsme věděli. A pokud tam nezemřeli, tak se vrátili domů.

Oni bydleli odděleně od ostatních, Dánové?

Ne, ne, nebydleli odděleně, ale nevím, kde bydleli, tam byla taková spousta lidí, takže...

Říkala jste, že v určitý moment museli odjet ti, kteří se podíleli právě na vytváření toho dokumentu, toho filmování v Terezíně, že byli zařazeni do transportu, že muselo i vedení toho tábora odjet...

Ano.

To bylo přímo... to přímo souviselo s tou návštěvou toho Červeného kříže?

Ano, to souviselo přímo s natáčením toho všeho. Ano. Všechny ty osoby, které se zúčastnily toho a natáčely ten film, tak šly hned transportem pryč.

Říkala jste, že vlastně vám bylo líto, že odešel ten Edelstein...

Ano, no tak to jsme byli tam ty tři roky, že a on odešel koncem roku čtyřicet čtyři.

Vy jste se s ním někdy osobně setkala?

Ne, nesetkala jsem se s ním, ale byl velmi oblíbený, jako jeden seriózní, slušný, vysoce slušný a inteligentní člověk. Ano. To bylo... ten byl oblíbený.

A s tím Marmelsteinem jste se někdy setkala?

Ne, ne, jenom jsem ho viděla jednou nebo dvakrát, ano. No a že přišel právě po Edelsteinovi, ano, a byl to určitý rozdíl, a konečně jsme ho ani neznali, to už byl konec skoro v pětačtyřicátém roce, konec čtyřiačtyřicátého... no tak jako nástupce už neměl ty sympatie, jako měl Edelstein, protože přišel po jednom slušným a vysoce oblíbeným člověku, že.

Mělo to ještě nějaké další důvody, ten negativní vztah k němu?

Ne, ne, zkrátka a dobře, nelíbil se občanům, nezaslouženě. Ano.

Zmínila jste rovněž, že se v Terezíně objevil tyfus.

No jo, to byl.

Vy sama jste se s tím setkala, pamatujete se na to?

Ne, ne... vždyť jsme utekly z karantény, abych pravdu řekla, s tou přítelkyní, s tou Věrkou, ano. Nám pomohli četníci a my jsme utekly, no. My bychom tam musely ještě šest týdnů zůstat v karanténě. Ano. No a my jsme utekly zkrátka a dobře, odešly, no.

Kdy se vám podařilo utéci?

No to bylo asi v druhé polovině května nějak. Víím, že jsme asi koncem května přišli domů. No.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Setkala jste se s maminkou a se sestrou?

Jistě, jistě, maminka byla zbědovaná, ve zlém stavu chuděra, nervy měla, nebyla na tom velmi dobře. No ale... byla šťastná, že jsem se vrátila, a pak jsme čekali na tatínka celý čas, čekali a zbytečně. No a to i potom.

A s manželem jste se setkala kdy, nebo kdy jste se dozvěděla, že manžel žije?

Dopsal... napsal mi, ještě... to muselo být ještě koncem května nebo začátkem června, asi tak za čtrnáct dní, co jsem byla doma. Tak napsal, že je v Plzni, v nemocnici, ano. A že prostě... dal o sobě vědět, tak jsme ho potom jely navštívit samozřejmě, z jedné zóny do druhé, ano. To jsme musely do americké zóny, tak to jsme měly problémy, aby nás tam pustili, ano. Z té ruské zóny, no ale tak se to všechno vyřídlilo, tak jsme tam přijely s kufrem potravin a všeho. No nebyl k poznání. Člověk... čtyřicet pět kilo vážil. No... to byla jak živá mrtvola. No, ale všechno to... toto... přežil. No...

Tak já vám děkuju za rozhovor.